

Gweithrediadau Cwmpo Coed: Cwestiynau Cyffredin

1. Phytophthora Ramorum

1.1 Beth yw *Phytophthora ramorum*?

Mae *Phytophthora ramorum* (clefyd y llarwydd) yn organeb debyg i alga o'r enw llwydni dŵr. Mae'n achosi difrod helaeth a marwolaeth i fwy na 150 o rywogaethau o goed a phlanhigion.

Mae *Phytophthora ramorum* yn effeithio'n wael ar goed llarwydd.

Yn ôl y ffigurau yn 2021, mae dros 4000 o safleoedd wedi eu harolygu a mae dros 14,400ha o goed llarwydd wedi eu heffeithio gan y clefyd heintus, ar draws ardaloedd o dir preifat a chyhoeddus.

Mae'r [fideo byr](#) hwn yn egluro mwy.

1.2 Ai dim ond coed llarwydd sy'n cael eu heffeithio?

Na, mae *Phytophthora ramorum* hefyd wedi'i ddarganfod mewn coed castanwydd pêr (*Castanea sativa*) mewn nifer o leoliadau yn ne a chanol Lloegr. Yn UDA, fe'i gelwir yn 'glwyf marwol sydyn y derw'. Fodd bynnag, nid yw ffurfiau genetig yr organeb a geir yn y DU wedi cael fawr o effaith ar ein dwy rywogaeth dderw frodorol, sef y dderwen goesog (*Quercus robur*) a'r dderwen ddi-goes (*Quercus petraea*).

Yn ogystal â choed llarwydd, sydd wedi cael eu heffeithio'n arbennig gan *Phytophthora ramorum*, gall rhywogaethau conwydd eraill fel ffynidwydden Douglas (*Pseudotsuga menziesii*), y ffynidwydden fawr (*Abies grandis*), y ffynidwydden urddasol (*Abies procera*), a sbriwsen-hemlog y Gorllewin (*Tsuga heterophylla*) gael eu heintio pan fônt yn tyfu ger llarwydd heintiedig.

1.3 Sut ydych chi'n profi am y clefyd?

Rydym yn ymgymryd ag arolygon a hediadau iechyd planhigion o'r awyr yn rheolaidd. Maent wedi nodi ardaloedd sylweddol lle ceir achosion o glefyd y llarwydd ar draws Cymru. Unwaith y maent wedi'u nodi, mae ein Timau Iechyd Coed yn gweithio gyda Forest Research i gasglu samplau a chadarnhau presenoldeb yr haint ar lawr gwlad.

Gwywo mewn canghennau unigol a brigdyfiant yw'r symptomau cyntaf a welir fel arfer, gan ymledu trwy'r brigdyfiant ac i'r coesau wrth i'r afiechyd ledaenu. Mae'r symptomau ar y rhisgl yn cynnwys resin yn gwaedu a briwiau. Gall resin sy'n gwaedu sychu i gramen wen ar y rhisgl. Mae'r rhisgl mewnol o dan y man sy'n gwaedu fel arfer yn afliwiedig ac yn marw.

Mae coed yn marw pan fo'r briwiau'n lledu'n helaeth ar y prif foncyff. Gall egin a deiliant gael eu heffeithio hefyd. Bydd gan egin a deiliant heintiedig flaenau sydd wedi gwywo â nodwyddau du. Mae'r egin heintiedig yn gollwng eu nodwyddau yn rhy gynnar.

1.4 Sut y gwnaeth y coed ddal y clefyd?

Darganfuwyd *Phytophthora ramorum* yn gyntaf yn y DU yn 2002 ar blanhigyn *Viburnum* a fewnforiwyd. Gall ledaenu'n naturiol mewn glaw wedi'i chwythu gan y gwynt (hyd at bedair milltir) ond y fasnach blanhigion a ledaenodd yr afiechyd hwn ledled y byd.

Cyn effaith eang *Phytophthora ramorum* ar goed llarwydd, roedd oddeutu 154,000 hectar o goed llarwydd wedi'u plannu ym Mhrydain Fawr, 5% o gyfanswm arwynebedd y coetir. Collwyd y rhan fwyaf o hyn ac ni ellir plannu llarwydd ar gyfer pren mwyach.

Yng Nghymru, mae twf llarwydd yn anwastad. Mae'n rhywogaeth ddominyddol yn y de, lle cafodd ei phlannu yn wreiddiol i gyflenwi'r diwydiant mwyngloddio. Roedd tua 20% o'r cnydau yn ne Cymru yn gnydau llarwydd ar ddechrau'r cyfnod y dechreuodd *Phytophthora ramorum* ymledu.

1.5 A yw clefyd y llarwydd yn beryglus i bobl, cŵn a bywyd gwyllt?

Nac ydy, nid yw clefyd y llarwydd ond yn effeithio ar goed a phlanhigion.

2. Mynd i'r afael â choed llarwydd heintiedig

2.1 A oes rhaid eu torri? Onid oes ffordd o drin y clefyd?

Mae torri coed (neu eu 'chwmpo') yn atal lledaeniad y clefyd. Os na chaiff y coed heintiedig eu torri, gallai'r clefyd fwtanu a heintio rhywogaethau eraill yn yr ardal, ac ni fyddem yn gallu rheoli lledaeniad y clefyd.

Dinistrio'r goeden yw'r ffordd orau o arafu lledaeniad y clefyd. Hyd yn hyn, ni ddatblygwyd dull effeithiol ar gyfer trin y clefyd.

2.2 Pa mor fawr yw'r ardal y mae'n rhaid ichi ei chwmpo?

Yn ôl y gyfraith, mae'n rhaid i CNC a thirfeddianwyr preifat waredu'r holl goed llarwydd sy'n destun [Hysbysiad Iechyd Planhigion Statudol \(HIPS\)](#) gan Lywodraeth Cymru. Bydd maint yr ardal yn dibynnu ar yr hyn sydd wedi'i gwmpasu gan yr HIPS.

Mae'n bwysig nodi bod lledaeniad y clefyd o 2010 wedi newid o flwyddyn i flwyddyn, yn dibynnu ar y tywydd. Felly, mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn ymgymryd â'r gwaith cynllunio ar gyfer gwaredu'r holl goed llarwydd o [Ystad Goetir Llywodraeth Cymru \(YGLIC\)](#) ledled Cymru.

2.3 Pa mor hir y bydd yr ymgyrch yn ei chymryd?

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru a'i gorff blaenorol (Comisiwn Coedwigaeth Cymru) wedi bod yn gwaredu coed llarwydd ers 2010. O fewn rhanbarth y de-ddwyrain, gwaredir â'r rhan fwyaf o gnydau llarwydd erbyn 2025.

Mae hefyd gan [Ystad Goetir Llywodraeth Cymru \(YGLIC\)](#) nifer o goetiroedd lle mae angen gwneud cytundebau gyda pherchnogion tir preifat er mwyn cael mynediad i ymgymryd â'r gwaith cwmpo coed. Mae gwneud y trefniadau hyn yn cymryd amser a bydd angen adeiladu seilwaith weithiau er mwyn ymgymryd â'r gwaith. O ystyried hyn, gallai'r rhaglen gwaredu coed llarwydd bara am fwy o amser.

3. Gweithio'n agos i gymunedau

3.1 A fydd angen ichi gau'r mynediad i'r goedwig yn ystod y gwaith cwmpo coed?

Rydym yn deall faint mae pobl yn gwerthfawrogi eu coetir lleol ac mae cau coetir cyfan bob amser yn ddewis olaf. Mae'r buddion iechyd a lles sy'n gysylltiedig â bod allan mewn coetiroedd yn hysbys iawn ac mae'n rhan o [Strategaeth Coetiroedd i Gymru Llywodraeth Cymru](#).

Yn ystod gweithrediadau coedwig, byddwn yn ymdrechu i gadw cymaint o lwybrau, llwybrau troed a ffyrdd coedwig ar agor i'r cyhoedd â phosibl. Fodd bynnag, nid yw hyn bob amser yn bosibl a cheir adegau pan fydd yn rhaid cau rhannau o'r coetir i sicrhau diogelwch defnyddwyr y goedwig a'n gweithredwyr coedwig.

Gall yr ardaloedd sydd ar gau yn aml deimlo ychydig yn ormodol i'r cyhoedd, ond mae rheswm da dros hyn. Mae materion diogelwch sylweddol sy'n gysylltiedig â [pheiriannau cynaeafu mecanyddol](#) a all arwain at anaf neu farwolaeth hyd yn oed ar gyfer gweithredwyr y peiriannau a phobl gerllaw.

Cadwch at yr arwyddion sy'n gysylltiedig â gweithgareddau cynaeafu gan eu bod yno er eich diogelwch eich hun.

3.2 Rwy'n defnyddio'r coetir hwn bob dydd, pam na allaf barhau i'w ddefnyddio pan wyf yn gwybod nad yw'r contractwyr yn gweithio yno?

Nid yw'n hawdd gwybod bob tro pryd mae gwaith cynaeafu yn digwydd. Hyd yn oed pan nad yw'r peiriannau cynaeafu'n gweithio, gall fod gweithgareddau gweithredol eraill yn digwydd yn y coetir. Mae gan y gweithgareddau hyn beryglon yn gysylltiedig â nhw hefyd. Gall peiriannau dorri i lawr hefyd a gallant fod yn aros am ddarnau, sy'n golygu y gallai coed gael eu gadael yn sefyll mewn modd anniogel. Os yw safle ar gau i aelodau'r cyhoedd, mae ar gau er eu diogelwch eu hunain.

3.3 Am faint o'r gloch fydd y gwaith yn cael ei gynnal yn ystod y dydd, a sawl diwrnod yn ystod yr wythnos?

Mae hyn yn dibynnu ar y safle a pha mor agos y mae i gymunedau lleol. Yn gyffredinol, bydd gwaith yn cael ei gynnal yn ystod oriau gwaith arferol (dim gwaith gyda pheiriannau cynaeafu rhwng 7.00pm – 8.00am; dim cludo rhwng 6.00pm-

6.00am). Os nad yw'r safle'n agos i gymunedau lleol, gellir ymestyn yr oriau. Mae'n rhaid cymeradwyo gwaith ar wyliau banc ac ar y penwythnos, a phe bai'r safle'n agos i gymuned leol, ni fyddai cymeradwyaeth yn cael ei rhoi. Fodd bynnag, os bydd rhaid cau safleoedd, ni fydd unrhyw fynediad i'r cyhoedd ar unrhyw adeg (o fewn oriau gweithio a'r tu allan iddynt)

3.4 Rwy'n poeni am lefel y sŵn a fydd yn ystod y gwaith. Beth ydych yn mynd i'w wneud i leddfu hyn?

Asesir pob safle o ran pa mor agos y mae i gymunedau lleol cyn y cytunir ar oriau gweithredu. Mae'n rhaid i brynwyr/contractwyr ddilyn rheolau penodol, megis amseroedd cychwyn a gorffen ar gyfer gweithio gyda pheiriannau a symud pren o gwmpas, i sicrhau cyn lleied o aflonyddwch â phosibl i gymunedau lleol.

3.5 Ble alla i gerdded fy nghy pan fydd y gweithrediadau coedwig yn mynd ymlaen?

Byddwn bob amser yn ailgyfeirio llwybrau a Hawliau Tramwy Cyhoeddus lle bo hynny'n bosibl. Fodd bynnag, ni ellir gwneud hyn bob amser ac os yw hyn yn wir, bydd angen i chi ddod o hyd i drefniadau amgen ar gyfer cerdded eich ci tra bod y gweithrediadau ar y gweill.

3.6 Sut byddwch yn symud y pren o'r goedwig?

Bydd y pren yn gadael y goedwig ar wagenni pren ar lwybr wedi'i bennu. Bydd y llwybr yn defnyddio priffyrdd cyhoeddus a bydd yn cael ei ddewis i sicrhau cyn lleied o aflonyddwch â phosibl i gymunedau lleol.

Mae nifer y lorïau'n dibynnu ar faint y llannerch a faint o bren a gynhyrchir, a gall hyn amrywio o safle i safle. Pan fo safle yn agos i gymuned leol, byddwn yn cyfyngu nifer y wagenni pren i uchafswm o wyth y diwrnod. Mewn ardaloedd adeiledig, bydd hefyd gyfyngiad pellach ar y gweithgaredd hwn i oriau'r tu allan i'r adegau prysuraf yn y bore a chyda'r nos.

3.7 Pam na ellir rhoi'r pren i bobl leol i'w ddefnyddio a'i gasglu eu hunain?

Mae'r pren yn ddeunydd heintiedig ac mae'n rhaid iddo fynd i felinau â thrwyddedau i'w brosesu.

4. Gwarchod Bywyd Gwylt yn ystod Gweithrediadau Cwmpo Coed

4.1 Sut ydych chi'n diogelu bywyd gwylt yn ystod gwaith cwmpo coed?

Mae gwaith cwmpo coed mewn ardaloedd o goetir yn cymryd dwy flynedd i'w gynllunio cyn yr ymgwymerir â'r gwaith. Mae hyn yn ein galluogi i sicrhau bod digon o amser i ymgymryd â'r holl arolygon ecolegol sydd eu hangen mewn perthynas â phlanhigion ac anifeiliaid, sydd yn cynnwys [rhywogaethau a warchodir gan Ewrop](#).

Cynhelir yr holl waith cwmpo coed yn unol â [Safon Goedwigaeth y DU](#), sy'n amlinellu arferion gorau wrth ddelio â nifer o'r rhywogaethau hyn. Mae gan Cyfoeth Naturiol Cymru ei bolisiâu cadwraeth mewnol ei hun hefyd i warchod a lleihau unrhyw aflonyddwch i rywogaethau a geir yn ei goetiroedd ymhellach.

4.2 Pam mae gwaith cwmpo coed yn digwydd yn ystod tymor nythu adar?

Weithiau, mae'n angenrheidiol i weithrediadau barhau yn ystod tymor nythu adar (mis Chwefror i fis Awst). Gallai hyn fod oherwydd sawl rheswm, gan gynnwys hysbysiadau lechyd Statudol, amodau safleoedd a mwy. Fodd bynnag, mae Cyfoeth Naturiol Cymru'n sicrhau ei fod yn cydymffurfio â'r holl ddeddfwriaeth a pholisi i warchod bywyd gwyllt yn ystod y gweithrediadau hyn.

Pan fydd hyn yn wir, cynhelir arolygon helaeth yn y coetir i nodi adar sydd o bosib yn nythu. Wedyn, rhoddir ardal dan waharddiad o gwmpas unrhyw nythod a nodwyd, a bydd ein gweithredwyr goedwigaeth yn gweithio o gwmpas yr ardaloedd hyn hyd nes y bydd yr adar wedi magu plu a gadael y nyth.

[Darllenwch fwy am gwmpo coed yn ystod tymor nythu adar](#)

4.3 Pam ydych chi'n eu torri i lawr nawr?

Yn aml iawn mae'n rhaid cwmpo'r llarwydd yn unol â Thrwydded Rhywogaethau Gwarchodedig Ewropeaidd (EPS). Er mwyn sicrhau'r drwydded hon, rhaid i'r gweithrediadau sicrhau lleihau'r risg i rywogaethau penodol (lliniaru). Mae'r ffyrdd y mae'n rhaid gwneud hyn yn aml yn golygu mai dim ond ar adegau penodol o'r flwyddyn y gellir torri'r coed heintiedig.

4.4 Pam ydych chi'n gwaredu coed eraill nad ydynt yn goed llarwydd?

O dro i dro, unwaith yr ydym yn gwaredu'r coed llarwydd heintiedig, gall effeithio ar sefydlogrwydd rhywogaethau coed eraill. Ar ôl i'r coed llarwydd gael eu gwaredu, rydym yn ymgymryd ag archwiliadau diogelwch o'r coed sy'n weddill, ac weithiau mae hyn yn nodi coed sy'n ansefydlog ac mewn perygl o gwmpo.

Er ein bod bob amser yn ceisio cadw cymaint o'r coed eraill ag y gallwn, fel coed llydanddail brodorol, weithiau mae'n rhaid inni waredu coed eraill gan eu bod yn peri risg i iechyd a diogelwch.

5. Rheoli ein Coetiroedd yn y Dyfodol

5.1 A yw'n bosib y bydd clefyd y llarwydd yn lledaenu ymhellach ar ôl i chi dorri'r coed? Sut byddwch chi'n gwybod a yw wedi mynd?

Yn anffodus, mae *Phytophthora ramorum* yma i aros. Gwneir y gwaith cwmpo coed er mwyn arafu lledaeniad y clefyd yn lle ei atal yn gyfan gwbl. Bydd lleihau lefelau sborau yn yr amgylchedd hefyd yn lleihau gallu'r afiechyd i newid a dod yn fwy niweidiol wrth ymosod ar rywogaethau eraill, a fyddai'n drychinebus i'r amgylchedd naturiol.

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn monitro lledaeniad ac yn adrodd yn genedlaethol gyda'i sefydliadau cyfatebol cysylltiedig eraill yn y DU.

5.2 Pam ydych yn gadael boncyffion a thocion yn gorwedd ar y ddaear? Mae'r coetir yn edrych yn flêr ar ôl i waith cwmpo coed gael ei gynnal.

Mae gwaredu'r canghennau ochr a phennau'r coed yn rhan o'r broses gynaeafu. Maent yn cael eu gadael ar y safle er mwyn i beiriannau yrru arnynt, gan sicrhau cyn lleied o ddifrod i'r tir â phosibl. Mae'r canghennau ochr a phennau'r coed sy'n weddill hefyd yn helpu i ailgylchu maethynnau ar y safle, gan sicrhau ffrwythlondeb y pridd.

Gadewir coed sy'n sefyll am nifer o resymau. Gallant fod yn rhywogaeth wahanol nad yw clefyd y llarwydd yn effeithio arni. Gallant fod yn gartref i rywogaethau anifeiliaid penodol, megis ystlumod. Gall coed sy'n sefyll hefyd fod yn brennau marw, a all fod yn gartref i amrywiaeth o rywogaethau arbenigol na ellir eu gweld mewn prennau byw.

5.3 Beth sy'n digwydd i'r holl bren?

Mae ein holl bren yn cael ei werthu mewn modd teg a thryloyw i'r farchnad agored. Bydd y coed yn cael eu cludo i felinau i'w prosesu yn gynhyrchion pren. Mae'r defnydd y gellir ei wneud o'r pren yn dibynnu ar ba mor hir y mae'r afiechyd wedi bod yn bresennol yn y coed. Os oes pydredd sylweddol efallai y bydd yn briodol ar gyfer sglodion neu fiodanwydd yn unig. Mae defnyddiau eraill yn cynnwys cynhyrchion pren ar gyfer deunyddiau adeiladu, paledi a ffensys. Rhaid prosesu pob llarwydden heintiedig mewn melinau trwyddedig.

5.4 A fyddwch yn plannu coed newydd?

Mae CNC yn gweithredu rheoli coetiroedd yn gynaliadwy ac wedi'i ardystio gan [Gynllun Sicrwydd Coetir y DU \(UKWAS\)](#).

Ar ôl cwmpo, bydd penderfyniad yn cael ei wneud ynghylch a all coetir adfywio'n naturiol yn ddigonol, neu a fydd angen ailblannu digwydd. Mae gan rai coetiroedd ffynhonnell hadau da ac mae ein gwybodaeth am y coetir yn dweud wrthym y bydd yn adfywio ei hun yn weddol gyflym. Mewn ardaloedd eraill, efallai lle bu'n rhaid i ni glirio ardaloedd mawr, rydym yn anfon timau i blannu coed newydd, ifanc gan ddefnyddio ystod amrywiol o rywogaethau sy'n gwneud y coetir yn fwy gwydn ar gyfer y dyfodol.

Bydd sut y bydd y tir yn cael ei ddefnyddio yn y dyfodol, yn cael ei nodi ym mholisi'r llywodraeth a'n [Cynlluniau Adnoddau Coedwig](#) (FRPs). Mae'r FRP yn cael ei ddatblygu mewn ymgynghoriad â chymunedau lleol.

Mae pryd y bydd hyn yn digwydd yn dibynnu ar y safle a'i amcanion a nodir yn yr FRP. Efallai y bydd yn gwneud synnwyr gadael rhai ardaloedd am ychydig flynyddoedd i weld pa adfywiad naturiol sy'n digwydd cyn ymrwymo i brynu coed ar gyfer safle cyfan. Gall ardaloedd eraill fod â llethr serth lle mae'n gwneud synnwyr plannu yn syth ar ôl cynaeafu, pan fydd llai o chwyn yn bresennol ar y safle.

5.5 Pam mae'n bwysig i ymwelwyr gadw at y llwybrau a glanhau eu hesgidiau?

Lledaenir clefyd y llarwydd gan sborau a gludir gan ddŵr. Mae hyn yn golygu y gall mwd ar eich esgidiau a'ch dillad ledaenu'r clefyd. [Rydym yn eich annog i olchi'ch esgidiau a'ch dillad ar ôl ymweld ag unrhyw goetir.](#)